

הכירו את הגיבור: מיהו בעז? – חלק ב'

למעשה, נראה כי השימוש הבא בביטוי "ויקר מקרה", משמעותו היא אירוע שתוכנן על-ידי הקב"ה.⁵

עם זאת, אנו חייבים לשאול מדוע בעז הגיע לשדהו. לאיזו מטרה מגיע בעל הנכסים העשיר לשדהו באמצע הקציר? ההסבר ההגיוני ביותר הינו שבעז הגיע על מנת להשיג על הקוצרים. הסבר זה אינו מצייע בהכרח שבעז הוא בעל אדמות רודף בצע, אלא מדגיש את חריצותו של בעז, שלא מתחמק מאחריות אישית או מעבודה קשה. דימוי זה תואם את ייצוגו המאוחר יותר של בעז, שזורה בעצמו את השעורה (רות ג ב), ולאחר מכן ישן בשדהו על-מנת לשמור על היבול.⁶

עם זאת, בעז אף פעם אינו שואל על מצב היבול. הברכה הראשונית שלו הינה לקוצרים, והיא מלווה בחקירה בנוגע לזהותה של רות. במהלך ביקורו של בעז בשדותיו אנו נתקלים בדאגתו הפעילה לרות: הוא עוסק בדאגה לביטחונה, כבודה ויכולתה לאגור מזון.

המפתח להבנת הסיבה בשלה הגיע בעז לשדותיו עשויה להיות טמונה בחילופי הדברים הראשונים שלו עם הקוצרים. ההנחה שלי היא כי חילופי הדברים הינם בסך הכול ברכה שבשגרה.⁷ עם זאת, חילופי הדברים בין בעז לקוצרים עשויים לא להיות חילופי דברים של נימוסין. ייתכן כי ניתן לקרוא שיחה זו כניסיון של בעז לבדוק האם הקוצרים פועלים לפי ההלכה.⁸ לפי קריאה זו, שאלות של בעז "ה' עמכם" משמעותה שאלה ישירה לעובדים: "האם אתם שומרים על ההלכה בעודכם קוצרים בשדה"? קריאה זו נתמכת על-ידי תשובת הקוצרים לשאלתו של בעז: "יברכך ה'". תשובתם מזכירה את הפסוק המתאר את הפרס הניתן בעבור שמירה של החוקים הקשורים להתנהלות מול העניים בשדה:

מילותיו הראשונות של בעז

וְהִנֵּה בְעֵז בָּא מִבֵּית לָחֶם וַיֹּאמֶר לְקוֹצְרֵי ה' עִמָּכֶם וַיֹּאמְרוּ לוֹ יְבָרְכֶךָ ה'.

(רות ב ד).

דמותו של בעז ניתנת להבנה טובה יותר באמצעות בחינת דבריו הראשונים בעלילה. המקרא נוטה לחדד את דמויותיו באמצעות דיבורן, והמפגש הראשון שלנו עם דמותו הוא בדרך כלל באמצעות דברי הפתיחה שלה.¹ משמעותי במיוחד כי המילים הראשונות שמוציא בעז בפיו במהלך הסיפור מכילות את שם ה': "ה' עמכם". זהו רמז לכך שבעז הוא אדם ירא שמיים, שמונע על-ידי שם ה', שנמצא תדיר בראשו ובדבריו.² מילותיו הראשונות של בעז מאפשרות לנו להבין את חלק מרכזי זה באישיותו – יראת השמים שלו – שהינו הכרחי להבנת התפקיד שהוא ממלא בסיפור.

מילותיו הראשונות של בעז מדגימות עוד היבט של אישיותו, מכיוון שהן מופנות לעובדים הפשוטים, ולא למכובדים המלווים אותו. זהו רמז לצניעותו של בעז, ולכך שהוא איננו מתנשא כלפי העובדים הפשוטים, גישה שמאפשרת לו להיות אחד מאבותיו של דוד, המלך שהיה כה אהוב על בני העם.³

בעז מגיע לשדותיו

תֵּלֵךְ וְתִבּוֹא וְתִלְקֵט בְּשֵׂדֵה אַחֲרֵי הַקְּצָרִים וַיִּקֶר מִקְרָה חֲלֶקֶת הַשֵּׂדֵה לְבֵעֵז אֶשֶׁר מִמְּשַׁפַּחַת אֱלִימֶלֶךְ. וְהִנֵּה בְעֵז בָּא מִבֵּית לָחֶם.

(רות ב ג-ד).

הופעתו של בעז בשדה בדיוק ביום בו רות מגיעה מוצגת בפסוקים אלה כעניין של מקריות, מזלה הטוב של רות.⁴ הדבר משלים את ה"מקרה" המצויין בפסוק הקודם, המתייחס למקריות הגעתה של רות לחלקתו של בעז. כמובן ששני המקרים הללו לא נועדו להיראות מקריים כלל.

5. שימושים אירוניים בשורש קרה (שמשמעותו אירוע שהתרחש במקרה, ראו לקסיקון בראון-דריבר-בריגס A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament, 1951, עמודים 890-900), הדומים לשימוש המוצע ברות ב ד, ניתן למצוא בבראשית כד יב ושמות ג יח. ראו גם דברי המלבי"ם על פסוק זה. דוגמא אחת בה המילה "קרה" משמעותה היא אכן "התרחש" במקרה ללא התערבות הקב"ה, הינה בשמואל א ו ט.

6. ראו רש"י רות ג ב.

7. ראו גם את ברכתו הדומה של המלאך לגדעון בשופטים ו יב. הגמרא (מכות כג ע"ב) מתארת את ברכתו של בעז, המשלבת את שם ה', כאחד משלושה חידושים של בית דין של מטה שהתקבלו על-ידי בית דין של מעלה.

8. ברכתו הזוהה של המלאך לגדעון ("ה' עמך גיבור החיל" שופטים ו יב) מובנת גם כהצהרה (אותה גדעון דוחה בשאלתו האם ה' אכן עמו), ולא רק כברכה פשוטה.

1. דברי הפתיחה של אליהו (מלכים א יז א) ושל איזבל (מלכים א יט ב) מהווים דוגמא טובה לתופעה זו. במקרה של אליהו, דברי הפתיחה שלו מגיעים מיד עם הופעתו הראשונה במקרא. איזבל, כמו בעז, הוצגה באופן בלתי ישיר קודם לדבריה. בכל מקרה, מילותיה הראשונות של איזבל מספקות מבט מעמיק על דמותה.

2. תפישה זו של בעז אומצה על-ידי התרגום, ההופך את הביטוי "גיבור חיל" ל"גִּבּוֹר תִּקִּי בְּאוֹרֵיחָא", ובכך מדגיש את מחייבותו של בעז ללימוד התורה.

3. מבלי להיכנס לאיזון הסבוך שמנהיג חייב ליצור בין ריחוק לבין קרבה לאנשיו, ניתן להניח שאהבתו של העם לדוד נבעה בעיקר מנוכחותו הרבה בקרבם (ראו שמואל א יח טז).

4. המילה "והנה" בדרך כלל מפנה תשומת לב לאלמנט של הפתעה, שנראית בלתי צפויה אך נחשקת. ראו לדוגמא בראשית כד טו; מלכים א א מב; רות א ד.

שבעז חוקר את הסיבות להזנחתה של רות.¹³ באופן דומה, התרגום מציע כי בעז שואל לאיזו אומה שייכת רות. ייתכן כי הדבר נובע מכך שרות נראית זרה באופן מובהק, או מכיוון שהצורך שלה ללקט בשדה מצביע על כך שאין לה שום קרוב שיכול לדאוג לה. הסבר זה עולה בקנה אחד עם תשובתו של הנער, הפותח את דבריו בכך שהוא מציין שהיא מואביה.

בנוגע לסיבה בשלה בעז מבחין ברות, אבן עזרא מציע הסבר פשוט. רות נראית שונה, ייתכן מכיוון שהיא לבושה כזרה, או מכיוון שחזותה הכללית היא של זרה. רש"י מוותר על הסבר פשוט זה על-מנת לצטט את המדרש המציע כי רות התנהגה באופן שעורר את תשומת לבו של בעז:¹⁴

למי הנערה הזאת – וכי דרכו של בעז לשאול בנשים אלא דברי צניעות וחכמה ראה בה שתי שבלים לקטה שלשה אינה לקטה והיתה מלקטת עומדות מעומד ושוכבות מיושב כדי שלא תשחה (רש"י רות ב ה).

הגישה המדרשית מפנה תשומת לב הן אל מעלותיה האישיות היוצאות דופן של רות והן אל יכולתו של בעז להבחין במעלות אלה, ולתהות אודות האדם האוחז בהן. בכל מקרה, הפרשנים נמנעים מהאפשרות לפיה לבעז יש עניין רומנטי ברות. דבר זה עולה גם מאופיים של חילופי הדברים ביניהם במהלך הפרק. מעבר לכך, בתום עונת הקציר ברור כי בעז אינו פונה שוב לרות, ורות חוזרת לנעמי, ללא שום סממן נוסף לעניין מצדו של בעז. ואכן, אנו נראה כי הסיפור נמנע באופן עקבי מלהדגיש מעורבות רומנטית כלשהי בין רות לבעז. הדבר נועד ככל הנראה להדגיש את תחושת האחריות שמניעה כל אחת מהדמויות יוצאות הדופן האלו להתחייב האחת לשנייה. רות נישאת לבעז מכיוון שהיא רוצה לייצר המשכיות למשפחתה של נעמי, ואילו בעז לוקח אחריות על המשכיות משפחתו של אלימלך בשל הנוגה הרווח הדורש ממנו לעשות כך. כל רגש רומנטי הינו מטעה, או לפחות פחות בחשיבותו למטרת העלילה.

ה' עמכם: הכרת האחר של בעז

מעבר למשמעות שאלתו של בעז נמצאת ההכרה הפשוטה של בעז ברות. מהרגע בו רות הגיעה לבית לחם, איש מאנשי העיר לא הכיר בה. אף אחד לא שואל את נעמי אודותיה, נראה כי איש לא שם לב אליה, או אפילו שאנשי העיר מתעלמים ממנה במתכוון, כאשר ההתמקדות היא אך ורק בנעמי. גם הסתערותה של רות על שדות בית לחם מתרחשת ללא שום קשר אנושי. נראה כי היא נעה בשממה, חסרת זהות בשדות, הולכת אחר הקוצרים, דמות נסתרת ללא שם או זהות או כל הכרה בנוכחותה. ייתכן כי מצב זה נובע ממוצאה המואבי של רות, או מקשריה עם משפחתו

13. דוד שואל שאלה דומה אודות העבד העמלקי המורעב והנטוש: "למי אתה?" (שמואל א ל יג). השאלה נשאלת בנוגע ליחס בלתי מוסרי כלפי האיש: מי היה אמור לדאוג לך ומדוע הוא נטש את חובותיו?

14. ראו רות רבה ד ט ושבת קיג ע"ב.

כי תקצר קצירך בשדה ושכחת עמר בשדה לא תשוב לקחתו לגר ליתום ולא למנה יהיה למען יברכך ה' אלהיך בכל מעשה ידיך (דברים כד ט).

תגובתם של הקוצרים מבטיחה לבעז כי חוקי השדה נשמרים בקפידה, וכי הברכה המובטחת בוודאי תגיע אליו.⁹

קריאה זו מציגה את בעז באור חדש לגמרי. למעשה, דאגתו הראשונית, ואולי אף היחידה, בשלה הוא מגיע לשדה, אינה מסחרית אלא דתית.¹⁰ בעז עצמו מקפיד למלא את ציווי התורה בנוגע לעניים בשדותיו.¹¹ פירוש זה יכול להסביר מדוע בעז שם לב לצעירה הענייה הזרה, רות, ומסביר את אופי ההוראות שבעז מחלק לעובדיו ואת טבען של פעולותיו ודבריו לאורך הפרק.¹²

למי הנערה הזאת?

ויאמר בעז לנערו הנצב על הקוצרים למי הנערה הזאת. ויען הנער הנצב על הקוצרים ויאמר נערה מואביה היא השבה עם נעמי משדה מואב. ותאמר אלקטה נא ואספתי בעמרים אחרי הקוצרים ותבוא ותעמוד מאז הבקר ועד עתה זה שבתה הבית מעט. (רות ב ה-ז).

שאלתו של בעז בנוגע לרות מעלה שתי שאלות נפרדות. ראשית, מהו טבעה של שאלתו של בעז "למי הנערה הזאת"? שנית, מרתק לראות כי בעז בכלל שם לב לרות. האם לא היו קוצרים רבים בשדה? ולסיום, איזה אור שופכות שאלות אלה על בעז – אישיותו, כוונותיו, ובסופו של דבר מערכת היחסים שלו עם רות?

אבן עזרא מתייחס אל שתי שאלות אלה, ובאופן טיפוסי לו פונה אל ההסבר הפרקטי:

למי הנערה הזאת – חשב שהיא אשת איש. אולי שאל את הנער כי ראה לבושה כלבוש ארצה, גם הצורות משתנות בעבור האויר. (אבן עזרא רות ב ה).

אבן עזרא טוען כי המילה "למי" מציעה כי בעז שאל על מעמדה האישי של רות. למי היא שייכת? למה היא חייבת ללקט כמו העניים אם יש לה בעל? השאלה מצביעה על-כך

9. באופן דומה, אבן עזרא (רות ב ד) מציע פרשנות לחילופי הדברים בין בעז לקוצרים. הוא טוען כי בעז מברך את הקוצרים שה' יהיה עמם בעבודתם. הם מגיבים כי ה' יברך את בעז בקציר.

10. הערה מעניינת של המלבי"ם מציגה דמות דומה של בעז. המלבי"ם (רות ב יד) טוען כי הסיבה שבגינה בעז טועד עם הקוצרים היא כדי להבטיח שהם מברכים את ברכת המזון כראוי.

11. הרב יהושע בכרך (אמה של מלכות, 1984, עמוד 51) מציין כי התנהגותו של בעז מבוססת על המשנה בפאה (ד ה), שמשמעותה, על פי ברטנורא, היא שהבעלים צריכים להופיע בשדה שלוש פעמים ביום על-מנת להבטיח שהעניים מקבלים את פאת השדה. פרשנים אחרים מסבירים את המשנה באופן אחר.

12. באופן לא מפתיע, מספר מדרשים מתמקדים ביושרתו הדתית של בעז. ראו לדוגמה רות רבה ה טו. הירושלמי יבמות ח ג מתאר את בעז כחף מכל חטא.

בפרק האחרון של ספר שופטים מעיד על ניכור חברתי זה. פעולת ההכרה של בעז היא רגע מכונן במגילה; מטרתה אינה רק להשיב את כבודה של רות, אלא להורות לאנשי העיר להכיר זה בזה, ולהתחיל בתהליך של הבראת החברה.

רעיון זה שופך אור ישן-חדש על המדרש הידוע:

והנה בועז בא מבית לחם [ויאמר לקוצרים י"י עמכם ויאמרו לו יברכך י"י]. ר' תנחומא [בשם ר' אבין, ר' חונא בשם ר' יהודה בר' סימון, ור' שמואל בר נחמן בשם ר' יונתן, ורבנן בשם ר' יהושע בן לוי] אמרי: שלשה דברים גזרו בית דין שלמטון, והסכים עמהן בית דין שלמעלה. ואלו הן: שאלת שלום בשם... ועמד בעז ובית דינו והסכים שאלת שלום בשם, שנאמר, והנה בעז בא מבית לחם, ויאמר לקוצרים י"י עמכם. (רות רבה ד ד.)

כמה מתאים הדבר, שהפסיקה הזו מיוחסת לבעז, האיש שמתקן את המבנה החברתי העומד לקרוס! על-ידי ביסוס השימוש בשם ה' בעת ברכת אדם אחר, בעז מבהיר עד כמה חשוב לברך את האחר כראוי. פסיקתו מדגישה אף מעבר לכך כי לקב"ה אכפת מהיחסים החברתיים בין בני האדם, כי הוא האחראי בסופו של דבר למארג היחסים החברתיים הראויים, ואף ארוג בו בעצמו.¹⁷

דבריו ופעולותיו הראשונים של בעז הנם מבטיחים ביותר כאשר הם מציגים אותו. התייחסותו לה' מבהירה היטב את דאגתו לכך שהקוצרים יקפידו על ההלכה בשדותיו, כך בהתמקדות שלו בנערה אחת ענייה, אנו מתחילים לקוות כי בעז יפעל לגאולתה של משפחת נעמי מגורל ההכחדה המתקרב.

סדרת שיעורים זאת מוקדשת לזכרה של אמי מורתי, נעמי רות ז"ל בת אהרן שמחה הל"ו, אישה שהתאפיינה במסירותה הבלתי-מתערערת של נעמי למשפחה, וחוסר אנוכיותה ונדיבותה יוצאי הדופן של רות.

אשמח לקבל שאלות והערות: yaelziegler@gmail.com

*****
כל הזכויות שמורות לישיבת הר עציון ולד"ר יעל צינגלר, תשע"ג
תרגום: נועה זהבי-רז
עורך: ישי גלזנר
*****
בית המדרש הוירטואלי שליך ישיבת הר עציון
האתר בעברית: http://www.vbm-torah.org/vbm
האתר באנגלית: http://www.vbm-torah.org
*
משרדי בית המדרש הוירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
דוא"ל: YHE@etzion.org.il
*****

המוחרמת של אלימלך. ייתכן גם כי זהו האופן בו אנשי בית לחם מתייחסים לזרים, ומונעים כל מחווה של הכרה או קבלת פנים.

עם זאת, דבר אחד נראה ברור לגמרי. הכרת התודה של רות לבעז נובעת קודם כל מכך שהוא, בפשטות, הכיר בה.

וּתְפַל עַל פְּנֵיהָ וּתְשַׁתְּחוּ אַרְצָהּ וּתְאָמְרָ אֵלָיו מִדֹּעַ מְצֵאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ לְהַפְרִינִי וְאֶנְכִי נִכְרְיָהּ. (רות ב י.)

משחק המילים בין "להכירני" (הכרה) לבין "נוכריה" (זרה) מושך את תשומת הלב לפרשנותה של רות למצב. היא מניחה כי מזניחים אותה ולא מתייחסים אליה מכיוון שהיא מקוטלגת כזרה. ואכן, התרגום קורא את מילותיה באופן זה:

מה דין אשכחית רחמין בעינך לאשתמודעותני ואנא מעמא נוכראה מבתנהון דמואב ומעמא דלא אידיכי למיעל בכנשתא דה' (-למה מצאתי חן בעיניך להכירני ואני מעם נוכרי, מבנות מאוב, ומהעם שאינו טהור לבוא בקהל ה'). (תרגום רות ב י.)

כך, תשומת לבו של בעז זוכה להערכה בעיקר מכיוון שרות כבר קיבלה את עובדת ההתעלמות ממנה. נראה כי לנעמי ישנן ציפיות נמוכות לא פחות, והיא מביעה תדהמה כאשר היא רואה את רות שבה ובידיה כל כך הרבה מזון:

וּתְאָמְרָ לָהּ תְּמוֹתָהּ אֵיפֹה לְקַטְתָּ הַיּוֹם וְאָנְהָ עֲשִׂיתִי יְהִי מִפְּרִיךָ בְּרוּךְ. (רות ב יט.)

ועדיין, ברצוני להציע כי הסיבה לחוסר נראותה של רות אינה קשורה בעיקר למוצאה הזר. אחרי הכול, זוהי תקופת השופטים, זמן בו הקשרים החברתיים הראויים חסרים ככלל, ונדיבות אינה נהוגה. אין זה סביר כי קבלת פנים נדיבה הוענקה בימים ההם לאיש, זר או מוכר, כפי שעולה מעלילת הפילגש בגבעה.¹⁵

שימוש נוסף לשורש נכ"ר במגילת רות עשוי לרמוז על רעיון זה. דאגתו של בעז לשמה הטוב של רות מלווה את שובה לבית לחם לאחר שבילתה את הלילה על רצפת הגורן: "וַיֹּאמֶר אֶל יְדָעָה כִּי בָאָה הָאִשָּׁה הַגֵּרָא" (רות ג יד). רות מתעוררת "בְּטָרִם יִכִּיר אִישׁ אֶת־רַעְיוֹהָ" (רות ג יז). בעוד המובן הפשוט של תיאור זה הינו שרות מתעוררת בטרם שחר, לפני שאור היום מספיק לזהות את פני האנשים, השימוש במילה "יכיר" מעלה את האפשרות כי המשפט מהווה חלק ממוטיב מרכזי גדול יותר של היכרות בסיפור. למעשה, בשיעור מאוחר יותר אטען כי פרק ג' מהווה נקודת מפנה הן במגילת רות והן בתקופת השופטים כולה. עד להופעתו של בעז בסצנה והכרתו באחר, ברות, זו הייתה תקופה בה "בטרם יכיר איש את רעהו". הקשרים החברתיים היו מוגדרים על-ידי חוסר חיבה וניכור הדדי.¹⁶ המחסור בשמות

15. התייחסנו לנושא זה באריכות בשיעורים 2 ו-3.

16. ביטוי דומה מופיע במגילת איכה "לא נכרו בחוצות" (איכה ד ח), והוא מתאר את תושבי ירושלים כבלתי ניתנים לזיהוי בשל מפגעי הרעב. עם זאת, ברמה עמוקה יותר תיאור זה יכול גם להצביע על התפוררות המארג המוסרי בשל הרעב. לפי גישה זו, "לא ניכרו בחוצות" משמעו כי אנשים התנכרו זה לזה ולא הכירו האחד בשני. קריאה זו עולה בקנה אחד עם

התיאור המזעזעז אודות האמהות, שבאימת הרעב המחלחל זנחו את ילדיהן בתחילה על-ידי מניעת מזון (איכה ד ג-ד) ולאחר מכן על-ידי צריכת בשרם (איכה ד י). ראו גם את תיאור הניכור בתהלים "אין לי מכיר" (תהלים קמב ה).

17. ראו הערתו של המלבי"ם על רות ב ד.